

Бояр Наталія Борисівна

вчитель трудового навчання, вчитель-дефектолог, спеціаліст вищої категорії КЗ «Новопразька спеціальна школа Кіровоградської обласної ради»

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті визначено основи соціалізації здобувачів освіти з особливими освітніми потребами на уроках трудового навчання. Конкретизовано значення уроків трудового навчання у спеціальному закладі загальної середньої освіти. Проаналізовано особливості формування вмінь і навичок здобувачів освіти з особливими освітніми потребами на уроках трудового навчання. Акцентовано увагу на колективній трудовій діяльності учнів з порушеннями інтелекту на уроках трудового навчання.

Ключові слова: соціалізація, здобувачі освіти, особливі освітні потреби, урок, трудове навчання.

Boyar Natalia Borysivna

teacher of labor training, teacher-defectologist, specialist the highest category of KZ «Novoprazka special school of Kirovograd regional council»

SOCIALIZATION OF EDUCATORS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN LESSONS OF LABOR TRAINING

The article defines the foundations of socialization of educational applicants with special educational needs in lessons of labor education. The value of lessons learning lessons in a special institution of general secondary education are specified. The peculiarities of formation of skills and skills of education with special educational needs in labor education lessons are analyzed. The attention is accented in the collective labor activity of students in violations of intelligence in lessons of labor education.

Key words: socialization, educational applicants, special educational needs, lesson, labor education.

Постановка проблеми: Уроки трудового навчання в спеціальному закладі загальної середньої освіти – основа всієї навчально-виховної і корекційної роботи. Цей вид навчальної та виховної діяльності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку розглядається як важливий засіб корекції, розвитку і формування особистості кожної дитини, її підготовки до професійного становлення в майбутньому.

Трудове виховання ефективно використовуються для формування в учнів з особливими освітніми потребами таких важливих якостей особистості, як уміння працювати в колективі (ураховувати інтереси інших, узгоджувати їх з власними інтересами), уміння керувати собою в процесі трудової діяльності тощо. Специфіка навчально-трудова діяльність учнів з порушеннями інтелекту

полягає в тому, що вона повинна будуватись на основі самостійного використання набутого досвіду, засвоєння знань і вмінь, розвитку і корекції практичних вмінь і навичок.

Актуальність: Проблемі формування вмінь і навичок у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках трудового навчання присвячені дослідження В. Бондаря, Г. Дульнєва, І. Єременка, Г. Мерсіянової, В. Синьова, В. Товстогана, О. Хохліної та інших, які у своїх роботах розкрили загальні питання цієї проблеми, визначили роль трудового навчання і виховання у соціальній адаптації осіб зазначеної категорії.

У теорії та практиці спеціальної освіти, де підготовка учнів з порушеннями інтелекту до самостійної життєдіяльності, займає одне з провідних місць, проблема формування практичних вмінь досліджувалась, переважно, у контексті трудового навчання, що зумовлено виключним значенням праці для розвитку й корекції дітей зазначеної категорії. Про це свідчать дослідження вчених-дефектологів А. Висоцької, Е. Ковальової, С. Мирського, Б. Пінського, К. Турчинської та інших.

Мета статті – дослідити особливості соціалізації здобувачів освіти з особливими освітніми потребами на уроках трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Поняття трудове виховання трактується різними авторами у різному контексті. Так. Н. Бордовська, А. Реан, вважають, що трудове виховання – це сумісна діяльність педагогів і вихованців, яка спрямована на розвиток у дітей загальнотрудових умінь і здібностей, формування відповідального ставлення до праці, на свідомий вибір професії, успішну соціалізацію здобувачів освіти з особливими освітніми потребами [1].

Трудове виховання – виховання свідомого ставлення до праці, як до основної життєвої потреби, а також таких рис характеру, які забезпечують успіх у трудовій діяльності, як працьовитість, старанність, сумлінність. Трудове виховання покликане готувати учнів до активної діяльності, свідомого вибору професії, розвивати творче ставлення до праці, технічне мислення, уміння інтегруватися у соціум.

У спеціальних закладах загальної середньої освіти процес трудового виховання проходить в ускладнених умовах: необхідно вирішувати як загальноприйняті в системі освіти виховні завдання, ураховуючи особливі освітні потреби здобувачів освіти і забезпечуючи їх задоволення, формувати

основні соціальні, комунікативні, поведінкові та інші навички, особистісні якості щодо успішної соціалізації у суспільстві.

Відповідно до цього завдання, зазначає І. Єременко, на уроках трудового навчання доповнюються низкою специфічних завдань, обумовлених наявністю того чи іншого порушення. Логіка і послідовність виробничих операцій, необхідність у процесі виконання трудового завдання відтворити і застосувати на практиці раніше засвоєний навчальний матеріал спонукають дітей з порушеннями інтелекту осмислювати і усвідомлювати всі елементи навчально-виробничого процесу та сприяють корекції порушень розвитку [3].

Спільність цілей і задач виховання на уроках трудового навчання у спеціальних закладах загальної середньої освіти та освітніх закладах загального призначення, єдність головних закономірностей формування особистісних якостей у дітей з нормативним та порушеним розвитком зумовлюють дію одних і тих же принципів трудового виховання, проте при їх реалізації враховуються пізнавальні можливості та інші особливості розвитку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

У ході визначення цілей на уроках трудового навчання необхідно керуватися загальними положеннями: мета трудового виховання повинна відповідати потребам суспільства і держави; можливостям і потребам дітей з порушеннями інтелекту; повинна бути конкретною. Цілями трудового виховання, на думку В. Воронкової, у спеціальних закладах загальної середньої освіти є: формування в учнів активної життєвої позиції, яка відповідала б нормам моралі і моральності; всебічний розвиток особистості учнів; підготовка учнів до самостійного життя та праці; соціалізація у соціумі; спеціальним завданням є підвищення регулюючої ролі інтелекту в поведінці учня в різних ситуаціях і в різноманітних видах трудової діяльності [2].

Якості особистості дитини з порушеннями інтелектуального розвитку формуються в трудовій діяльності і спілкуванні з іншими людьми. Без спеціально організованої трудової діяльності немає ефективного, гарантованого трудового виховання. Тому налагодження трудової діяльності і спілкування дітей, така організація трудової діяльності, в процесі якої функціонують виховно-цінні відносини, є найважливішим завданням і стороною роботи педагога-вихователя спеціального навчального закладу. Звідси: трудове виховання необхідно здійснювати через спеціально

організовану трудову діяльність дітей, де вихователь є організатором трудової діяльності дітей, особливо на початковому етапі виховного процесу.

Серед здобувачів освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти є значно більше індивідуальних відмінностей, зумовлених своєрідністю структури порушення і його особистих проявів. При цьому виявляється певна схожість поведінки, характеру, діяльності у дітей однієї нозології. Знання особливостей прояву порушення дозволить педагогу, відмічає І. Кущенко, зрозуміти справжні причини вчинків учнів з порушеннями інтелектуального розвитку і відповідно до цього вжити ефективні педагогічні заходи. Важливо враховувати індивідуально-особистісні особливості кожного учня – його інтереси, мотиви діяльності, звички, самооцінку і рівень домагань, становище в колективі однолітків, ставлення до товаришів, вчителів, навчанні, праці, гри. Із урахуванням цих даних намічаються як тактичні, так і стратегічні лінії індивідуального підходу до учня. Не менш важливо при виборі змісту, методів, форм організації трудової виховної роботи орієнтуватися на вікові особливості дітей з порушенням інтелекту. Наприклад, така важлива для спеціального закладу загальної середньої освіти вимога до виховних заходів, як забезпечення їх конкретності та емоційності, набуває особливої гостроти в молодших класах [4].

Діти з порушенням інтелекту розвиваються в колективі, який виступає як частина виховного середовища. Ще Л. Виготський підкреслював, констатує О. Рохліна, що саме колектив виступає на перше місце, як фактор розвитку і корекції порушень психофізичного розвитку дитини, як середовище для першої соціалізації. Однак реальна група, з якою працює учитель-дефектолог спеціального закладу загальної середньої освіти може знаходитися на більш низькому рівні розвитку. Тому вчитель-дефектолог зацікавлений у перетворенні групи дітей на повноцінний колектив, що є одним з основних завдань виховної роботи [7].

Колективна діяльність об'єктивно створює умови для розширення кола взаємин і стійкості їх між дітьми з порушенням інтелекту. У зв'язку з цим ще одним завданням уроків трудового навчання є формування відносин здобувачів освіти з оточуючими, вироблення потреби в активному спілкуванні, розвиток уміння співпрацювати, тобто успішної соціалізації. Спілкування здобувачів освіти з особливими освітніми потребами організовується як на

уроках трудового навчання, так і в позакласний час. Взаємовідносини учнів з порушенням інтелекту складаються в основному у позакласній діяльності.

Важливим завданням вчителя-дефектолога, визначаємо на основі дослідження Г. Мерсіянової, є розвиток у дітей з порушенням інтелекту таких якостей, як допитливість, інтерес і спонукання до нових видів трудової діяльності. У процесі трудового виховання у дітей можна розвинути складну систему інтересів і потреб. Використовуючи ці інтереси як фактор підвищення активності, як рушійну силу вчинків, можна перетворити ці інтереси і потреби в основу формування особистості учня в цілому [6].

Важливим завданням формування особистості дитини з порушенням інтелекту на уроках трудового навчання є виховання активності і самостійності. Трудове виховання впливає на розвиток дітей через їх внутрішні умови, серед яких головне місце займають активність і власні сили здобувачів освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Трудове виховання, констатує В. Мачіхіна, впливає на формування вольової та емоційної сфери дітей з порушенням інтелекту. Нерідко можна бачити, як скована і нерішуча дитина стає активною і цілеспрямованою на трудових заняттях, на присадибній ділянці. Успіхи в роботі вселяють у дітей впевненість у свої сили і можливості, підвищують самооцінку, сприяють підвищенню рівня мотивації досягнення результату. Але не всі категорії дітей з порушенням інтелекту можуть оволодіти трудовими навичками в однаковій мірі, тому характер і ступінь вирішення тієї чи іншої задачі трудового виховання залежать від характеру і ступеня порушення дитини [5].

У процесі трудового виховання, на думку Г. Мерсіянової, краще проявляються передбачливість і самоконтроль у дітей з порушеннями інтелекту. Коли дитині вдається зробити потрібну річ правильно, вона відчуває величезне задоволення. Так зароджується почуття власної гідності навіть у раніше зовсім невпевненій в собі дитини [6].

Таким чином, трудове виховання у спеціальному закладі загальної середньої освіти носить не тільки навчальний і виховний характер, але найголовніше – воно має корекційну спрямованість. Трудова діяльність сприяє корекції порушень в особистісному розвитку дитини з порушенням інтелектуального розвитку, формує вольову та емоційну сфери, виробляє соціально значущу мотивацію, здійснює її соціальну адаптацію, тобто сприяє успішній соціалізації здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Організація трудового виховання дітей з порушенням інтелекту складна в силу порушень їх психофізичного розвитку і повинна будуватися на основі індивідуального підходу до кожної дитини.

Трудове виховання у спеціальному закладі загальної середньої освіти враховує психічні особливості дитини з порушенням інтелекту. Трудова діяльність для дітей з порушенням інтелекту більш доступна, ніж навчальна, в силу особливостей їх психіки та інтелекту. Дуже часто саме в ній здобувачі освіти з особливими освітніми потребами можуть реалізуватися і відчувати свою корисність і важливість, як для однолітків, так і для дорослих. Тому праця є одним з головних засобів не тільки фізичного і психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, а й їх успішної соціалізації.

Висновки. Суспільно-соціальне значення уроків трудового навчання для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами пов'язане з його виховним впливом на особистість, успішною соціалізацією зазначеної категорії дітей у майбутньому. У трудовій діяльності формуються вміння співпрацювати з однолітками і дорослими, звичка до трудовим зусиль і доведення справи до кінця, наполегливість, самостійність, прагнення допомагати дорослим і дітям.

Перспектива дослідження. У розробці системи уроків трудового навчання для здобувачів з особливими освітніми потребами на базі Новопразької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів Олександрійського району Кіровоградської обласної ради.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. І., Єременко І. Г. Про удосконалення підготовки розумово відсталих дітей до самостійної праці. Дефектологія. 1990. №3. С. 36–42.
2. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе / под ред. В. В. Воронковой. М. : Школа-Пресс, 1994. 416 с.
3. Єременко І. Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. К. : Радянська школа, 1972. 132 с.
4. Кущенко І. Особливості засвоєння техніко-технологічних знань розумово відсталими учнями початкових класів. Дефектологія. 2006. № 1. С. 26–30.
5. Мачихина В. Ф. Воспитательная работа во вспомогательной школ. М. : Просвещение, 1980. 125 с.
6. Мерсіянова Г. М. Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей : пос. К. : Педагогічна думка, 2012. 80 с.
7. Рохліна О. П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. К. : Педагогічна думка, 2000. 288 с.